

С. С. Бобчевъ

ДЪРЖАВНО-ПРАВНИ И ОБЩЕСТВЕНИ РЕФОРМИ ВЪ НОВА ТУРЦИЯ.

I

Възобновена Турция е Турция на Републиката (Турция Джумхуриети). Нейното държавно-правно положение е съ-
ложено върху единъ учредителенъ основенъ законъ (Конститу-
ция) отъ 20. IV, 1924, гласуванъ отъ Великото Народно Събра-
ние въ Ангора, — единствено върховно управително и
законодателно тѣло въ страната. Собствено, това Велико
Народно Събрание действува още отъ 1920 г., (23. IV.)
когато то прие знаменития националенъ пактъ, установенъ
въ Ерзерумъ и Цариградъ, чрезъ който се припознава неог-
раниченото и изключително народно върховенство или
народовластието (хакимieti миллие).

Като избра за председателъ на Републиката най-голѣ-
мия факторъ за възкръсването на Нова Турция, Мустафа
Кемалъ Паша, и даде едно правителство, изходяще изъ не-
говата срѣда, това Велико Народно Събрание пристъпи и
продължава да законодателствува и да управлява, То е гла-
сувало и издало редица законодателни актове, които се
отнасятъ до:

1. граждански закони; 2. правосъдни закони; 3. военни
закони, 4. финансови закони; 5. зак. по изборитѣ; 6. зак.
за данъкъ отъ печалбитѣ презъ войната; 7. нови право-
съдни закони; 8. смѣтководни закони; 9. учредит. основенъ
законъ; 10. зак. за напуснатитѣ имоти; 11. зак. за градскитѣ
даждия и берии и 12. селски законъ.

Всички горепоменати закони сж издадени миналата година
въ единъ сборникъ, който носи насловъ: Йени Каванйинъ
Медужмуа сж (Сборникъ на новитѣ закони), съдържащъ
обнародванитѣ до сега отъ турското В. Н. С. закони*.
Изданието е извършено отъ книжарницата Икбалъ (Щастие),
подъ уредничеството на сждебния следователъ Тефикъ
Таркъ въ Стамбулъ и носи дата 1340 - 1342 отъ Хиджрета.

Собствено законитѣ и другитѣ наредби, които гласува
В. Н. С. се печататъ въ официалния Сборникъ на закони,
издаванъ отъ Събранието постепенно въ връзки и номера.
Между правосъднитѣ закони, гласувани и обнародвани,
нека поменемъ тукъ по-главнитѣ;

1. Зак. за унищожаване на договоритѣ и конвенциитѣ,
сключени следъ примирието отъ Високата Порта съ разни

лица и учреждения и чрезъ които имъ сж дадени привилегии. Законътъ носи дата 7.VI. 1336. (1920).

2. Зак. за измѣна противъ отечеството отъ 29. V. 1336.

3. Зак. за основаване сждилищата на независимостъ отъ 31 IX. 1338 (1922).

4. Закони за измѣняване нѣкои членове отъ действащия въ Турция наказ. законъ. 1. III. 1337 и 1. IV. 1338.

5. Закони за измѣнение и допълнение на Зак за мировитѣ сжди и за измѣняване нѣкои шерийски наредби

6. Законъ за запрещавање на спиртнитѣ пития. 14. IX 1336.

7. Законъ за запрещавање разноснитѣ при свадби, съ който се урежда до какви размѣри могатъ да се даватъ подаръци. 25. I. 1336.

8. Законъ за ограничаване венерическитѣ болести. 5. I. 1337.

9. Законъ за сждебната медицина. 11. X. 1336.

10. Законъ за амнистия. 5. XII 1337.

11. Зак. за унищожаване шерийскитѣ сждилища и измѣняване зак. за сждоустройството 8. IV. 1340 (1924)

12. Закони за измѣняване гражданското и углавно сждо-производство отъ 31. III. 1340.

Изредихме горнитѣ законодателни актове въ областъта на правосждието, само и само за да види читателътъ, както въобще на какви материи се обръща внимание въ В. Н. С., а сжщо така и за да изтъкнемъ характера и насоката на тѣзи деятелность.

Въ началото на тѣзи година, на 20. IV. В. Н. С., въ едно заседание, което трая цѣла ноцъ, се занима съ допълняне на наказ законъ, колкото се отнася до престжпнитѣ деяния по дифамация, клевета, порнография. За председателя на Републиката наказанието за дифамация е отъ 1—3 години, а за обида отъ 3 месеца до 1 година. Сжщото наказание е за обида и на другитѣ лица. Предвидени сж и наказания до 6 месеца и глоба до 10 лири за тѣзи, които биха давали неприлични фонографически плаки или биха пѣли похабни пѣсни. Наказватъ се съ затворъ отъ месецъ до две години и съ глоба 100—500 лири турски тѣзи, които биха изложили неморални книги или други печатни произведения, фотографии, кинематографически филми, които би дали театрални пиеси или които биха публикували по какъвто и да е начинъ подобни нѣща. Сжщото наказание претърпяватъ и тѣзи, които биха улесли или упжтили нѣкого за да си достави горнитѣ печатни и други произведения.

Една друга наредба предвижда 10 год. строгъ тъмни чень затворъ за фалшификатори на книжни пари.

Едно наказание отъ 6 месеца до 1 година и глоба 100—1000 лири се предвижда за тѣзи, които скришомъ биха

докарали, продавали или посредничествували за консомирането на афионъ, морфинъ, кокаинъ и хашишъ.

Турскиятъ печатъ поздравя съ особено задоволство тѣзи усиленни наказателни мѣрки противъ разврата и слободията.

II.

Най-новитѣ известия за сѣдебно-правни реформи въ Нова Турция ни разправятъ за следующето:

Специалната Комисия при Министерството на правосѣдието е приготвила редица законопроекти, които ще се внесатъ въ В. Н. С. веднага следъ откриването на настоящата сесия, откриване, което става отъ само себе си безъ покани, въ началото на месецъ ноемврий*). Наказателното Производство е било подложено на една основна преработка, при която досегашнитѣ 270 членове ставатъ около 700. Особено строги наказания се предвиждатъ за действия противъ правителството и неговия престижъ. Това става главно предъ видъ на агитациитѣ въ Цариградъ и въ провинцията противъ днешния режимъ, агитации въ печата и въ обществото, авторитѣ на които агитации се наричатъ реакционери и се сѣдятъ отъ специалнитѣ „Сѣдилища на независимостта“.

Предвидени сж измѣнения въ Закона за Печата като се запазва право на Министерския Съветъ да спира издаването на вестници, но за отговорността на журналиститѣ ще се произнасятъ пакъ сѣдилищата.

Въ гражданското право, особено въ семейното се предвиждатъ важни и дълбоки реформи. Въ въпроса за брака и сключването му се внасятъ съвсемъ модерни наредби, заети отъ най-свободолюбивитѣ страни (главно Швейцария). Бракътъ ще може да се сключва изключително предъ единъ сѣдия.

Многоженството, което бѣше съ единъ неотколешенъ законъ премахнато, но съ нѣкои резерви, сега се запретява абсолютно.

Подложено е на измѣнение и наследственото дѣло. Допуска се наследване чрезъ завещание (васиятъ)

Сжщо така е билъ подложенъ на известни измѣнения и Търговскиятъ Законъ, въ който се предвиждатъ условия за насърчаване на мѣстната търговия и индустрия.

*) Телеграфътъ извести, че това откриване е станало на 26. X. т. г.

III.

Това, което прави особно силно впечатление въ реформаторската деятелностъ на Ангорското В. Н. С. и на изходящото изъ него правителство, ръководено отъ Мустафа-Кемалъ Паша, това сж онѣзи дребни нагледъ обществени и битовни реформи, които засѣгатъ дълбоко вѣрските традиции и обичайнитѣ и жизнени отношения на населението. Думата ни е за онѣзи въпроси, които се отнасятъ до частния и интимния животъ, до носията на мъже и жени, до покривката на главата и пр. и пр. Тѣзи реформи иматъ не само държавно-обществено и стопанско значение, тѣ сж важни най-много отъ гледище на културното движение.

Реформаторътъ на Нова Турция Гази Паша, както се вижда по всичко, върви по пътя на великия султанъ реформаторъ Махмудъ II. Нѣкои публицисти вече го сравниха поради неговия широкъ размахъ въ буйното реформиране на Турция съ Петра Велики. Безъ да се вдълбочаваме въ анализа на тѣзи забележителна реформаторска дейностъ на днешния ръководител на сждбинитѣ на турската република, ние тукъ ще поменемъ за последнитѣ най-нови стѣпки на правени въ тѣзи областъ.

Въ време на пътуването си, презъ втората половина на августъ т. г. въ Кастамуни и Инеболи, Гази-Паша произнесе нѣколко речи и извика нѣколко разговори съ представители отъ разни класове отъ населението. Въ тѣзи беседи председателятъ на турската република е засегналъ редица въпроси, които се отнасятъ до народния поминъкъ, бита, преданията, обичаитѣ, носията и главно покривката на главата. Той е разгледвалъ тѣзи въпроси по-особно отъ гледище на новото време, на европейската цивилизация, на западната култура. Той е наблѣгалъ на това, че еволюцията трѣбва да продължи. Турция трѣбва да трѣгне и да върви по стѣпкитѣ на западъ; необходимо е тя да се озападничи, макаръ съ нѣкои жертви; това не вреди.

Въ речта си, произнесена въ Инеболи на 27. VIII., той се е обърналъ къмъ „доблестнитѣ граждани и другаритѣ си съ геройски сърдца,“ които обичатъ отечеството си и сж готови да се жертвуватъ за него и ги моли всички наедно „да заявимъ предъ лицето на свѣта, че този народъ, който бѣше витязъ на толкозъ революции, на толкозъ превращения и уловилъ огъня на слънцето, на цивилизацията. Възможно ли е да се съмняваме, че този плодовитъ пламъкъ ще донесе всички плодове подъ формата на свършени факти . . . Въ кжсо време ние извършихме на дѣло силни и бързи реформи въ политическа, административна и обществена областъ . . . Приемливо ли е следъ всичко това да допуснемъ на чело на този народъ единъ султанъ“ —

„Никога!“ викатъ всички присъстващи. „Другари, този народъ, който много пъти даде доказателства за духовна зрѣлостъ, може ли да приеме въ срѣдата си и въ съвестята си нечестивци, ласкатели, невежи, които си даватъ титлата халифъ и претендиратъ да сж сѣнка на Бога и представителъ на пророка на земята?“ Всички викатъ „никога!“.

Въ тѣзи дълга речъ Мустафа-Кемалъ Паша подчертава, че народътъ който основа турската република е интелигентенъ и той трѣбва да докаже това съ начина въобще на живота си и семейния въ частностъ. За това той съветва да почнатъ да се обличатъ вече по европейски, по западному. Сегашното турско облѣкло не е народно, не е и културно-международно. Сега турскиятъ народъ нѣма своя носия. Да се възкрѣсява туранската носия е анахронизмъ. Тогазъ?.. Той предлага облеклото на европейскитѣ народи: обуца, панталони, риза, жилетка, колосана яка, вратовръзка, вестонъ, рединготъ, жакетъ, смокингъ и фракъ. Които се колебаятъ и неприематъ това, тѣ сж глупци и невежи. Фесътъ е византийска шапка, джубето е остатъкъ отъ византийскитѣ императори или пъкъ отъ еврейскитѣ хахами.

Къмъ женитѣ той се обръща съ откровеностъ и съжелва, че въ селата срещалъ „наши сестри, наши съгражданки, които бѣха скрили лицата си подъ гжстъ вуаль... Това е и неудобно въ горещинитѣ... плодъ или на крайна добродетель или на егоизма на мъжетѣ... Нека нашитѣ сестри ходятъ съ открито предъ свѣта лице, нека тѣхнитѣ очи гледатъ и наблюдаватъ вселенната“.

Речъта си Гази Паша завършва съ тѣзи думи: „Госпожи и господа, напразно ще се противимъ на буйния порой на цивилизацията. Тоя порой събаря неумолимо тѣзи, които не се преклонятъ предъ него. Предъ силата и величието на тѣзи цивилизация, която пробива планини, лети въ въздуха, прозира въ дъното на небесната твърдь невидимитѣ за простото око звезди, освѣтлява много нѣща и проучва всичко, предъ тѣзи цивилизация народитѣ, които упорствуватъ да запазятъ своя срѣдновековенъ менталитетъ и своитѣ първобитни суевѣрия, които вървятъ въ рутината — сж осждени да загинатъ или поне да живѣятъ въ едно унижително робство. Между това народътъ на републиканска Турция (Тюркъ джумхуриетинъ миллети) е решенъ да живѣе винаги като узрѣлъ народъ и е счупилъ на хиляди кжса. благодарение на своитѣ непримѣрни въ историята героически дѣла, веригитѣ на робството“.

Отъ Инеболи Гази Паша се върналъ въ Кастамуни, навсѣкжде посрѣщанъ отъ голѣми множества, и навсѣкжде вече той видѣлъ жени и мъже, повечето въ нова европейска премѣна, съ панамска шапка — съ каквато е билъ самъ той — женитѣ били съ открити лица и — *horribile dictu!* —

часовникътъ въ Кастамуни посочвалъ часа не вече ала турка, но ала франга. Въ града, предъ локала на миллетарафа (народната партия) стотици мъже и жени се притискали и се молили щото Гази Паша да допусне да му целунатъ краката.

IV.

Следъ връщането си въ Ангора Председателятъ на Републиката е свикалъ Съветътъ на министритѣ (Иджра векиллерин хиети) и имъ съобщилъ впечатленията отъ своето пътуване. Подложени били на обсъждане и нѣколко бързи, належащи мѣрки, свързани съ почнатитѣ реформи и съ продължаващата се „еволуция“.

Едно Ираде (декретъ — законъ) подъ № 2913, прието въ Министерския Съветъ (подъ председателството на Мустафа Кемалъ) съ дата 2.X 1925 г. заповѣдва закриването на всички текета — турски мѣнастири и молитвени домове и урежда носията на духовнитѣ лица и държавнитѣ чиновници.

Въ мотивитѣ на това решение се казва, между друго, и следующото: вследствие на голѣмото бунтовнишко движение въ източнитѣ области (Кюрдистанъ), което взе жертви въ хора и имоти, Сждилището за независимостъ (Истилялъ мехкемеси) на източнитѣ вилаети обърна внимание на правителството върху нуждата да се закриятъ текетата и мѣнастиритѣ въ тѣзи мѣстности. Отъ издирвания се узна за положително, че наистина въ тѣзи текета и разни духовни сдружения живѣятъ много мирни и невинни граждани, но сжщо така се доказва, че тамъ живѣятъ злонамѣренни елементи, които подъ булого на вѣра и вѣрски обряди преследватъ политически цели. Освенъ това забележи се, че нѣкои отъ тѣзи лица си даватъ право да носятъ вѣрски костюмъ и смущаватъ народа въ всички части на държавата. Носията трѣбва да отговаря на изискванията на общественя животъ и на цивилизацията и тѣ нѣматъ връзка съ вѣрскитѣ и интимнитѣ убѣждения. Затова се издава ираде — отъ 6 членове съ следното съдържание:

„1. Безъ изключение всички текета и мѣнастири, частни или вакуфски, се закриватъ. Джамииитѣ при тѣхъ ще служатъ за молитвени домове.

„2. Въ вжтрешността на Турската Република се за прещава всѣкакво духовно сдружение (конгрегация). Нито шейхове, нито дервиши, нито други подобни. Специалнитѣ имъ носии, сжщо и титлитѣ се унищожаватъ.

„3. Шейховетѣ могатъ да останатъ да живѣятъ въ текетата (вакуфи) и мѣнастиритѣ, ако иматъ специални жилища. Сжщо и синоветѣ на основатели на подобни заведения, които ще продължаватъ да получаватъ доходитѣ отъ посвещенията (вакуфи) на тѣхнитѣ наследодатели.

4. Всички така закрити заведения се обръщатъ, ако сж удобни, въ училища, ако не — тѣ се предаватъ на управленieto на вакуфа, който ги продава и добитата сума се употребява за училища, гдето има нужда, като се почва отъ селата.

5. Закриватъ се всички тюрбета (мавзолеи) и др. под., основани отъ султанитѣ, или зависящи отъ нѣкое теке и духовно сдружение.

6. Тюрбета съ историческо значение се предаватъ въ ведомството на Министерството на Народното Просвещение.

7. Службитѣ на пазителитѣ на мавзолеитѣ се унищожаватъ. Хонораритѣ, които имъ сж плащани досега, ще продължаватъ да имъ се даватъ, докато тѣхнитѣ титуляри бждатъ назначени за имами, мюедзини и пр. служби, на които тѣ ще се предпочитатъ.

Относително *носията на духовната класа* постановява се:

1. Признаватъ се за принадлежащи къмъ духовния класъ въ турската република облеченитѣ въ следнитѣ качества и атрибути: а) началницитѣ на вѣрскитѣ работи; б) членоветѣ на съвещателното тѣло при отдѣлението на вѣрскитѣ работи; в) мюфтиитѣ и секретаритѣ (мюсевитѣ) въ главнитѣ градове на вилаятитѣ и казитѣ; г) имами (свещенослужители), назначени отъ председателството на вѣрскитѣ работи; д) хатипитѣ (проповѣдницитѣ), назначени отъ сжщата власть; е) ходжитѣ по селата, утвърдени отъ надлежната власть.

2. Отличителнитѣ белези на свещенослужителитѣ сж: бѣла чалма и черно джубе. Имамитѣ въ войската носятъ джубе споредъ военнитѣ нужди.

3. Членоветѣ на духовенството не сж длѣжни да носятъ вѣрския си костюмъ, когато не сж на служба.

4. Когато сж въ официалнитѣ си бюра тѣ, бидейки съ униформата, се отлагатъ, но могатъ, ако щатъ да стоятъ и съ покрити глави.

5. Въ улицата тѣ поздравляватъ или като се отлагатъ, или като се покланятъ, или съ движение на ржката безъ да се отлагатъ. Обаче въ официалнитѣ церемонии, на празници на републиката, тѣзи лица сж длѣжни да поздравляватъ гологлави съ движение на главата.

6. Запретено е на лица, които не сж отъ изброенитѣ категории да носятъ вѣрски знакове.

*

Каяфетъ Канону (наредба за носията) на правителственитѣ чиновници. 1. Всички чиновници, освенъ тѣзи на които носията е уредена специално, сж длѣжни да носятъ облеклото на цивилизованитѣ народи, които живѣятъ по земята, т. е. различни костюми и шапки споредъ обстоятел-

ствата за дене или вечерь за церемониитѣ. 2. Задължително е да се стои безъ шапка, когато нѣкой е въ едно жилище. Поздравлението се прави съ знакъ на глава. 3. Въ училищата поздравлението става съ снемане шапка. 4. Народътъ може да се облича също както и чиновниците, които не сж длъжни да носятъ специална униформа.

И дветѣ тѣзи ирадета носятъ подписитѣ на председателя на Републиката Гази Мустафа Кемалъ, на Председ. на Мин. Съветъ Исметъ Паша и на всички други министри.

*

Други наредби задължаватъ носенето на шапки отъ всички чиновници, ученици, студенти. Великото народно събрание ще се открие сега като бждатъ облечени всички алафранга и председателятъ бидейки въ фракъ и цилиндъръ, който като го сложи на председателската маса ще се смѣта че заседанието е открито, а като се наложи — че е закрито.

Официалниятъ турски печатъ посрѣща, както и можеше да се очаква съ хвалебни отзиви тѣзи ирадета, но относително въпроса за феса, тѣ, както и другитѣ независими вестници настояватъ 1. да се нормиратъ ценитѣ на *шапкитѣ* и 2. да се откриятъ работилници за шапки въ Цариградъ и въ другитѣ главни градове на Турция за да не отиватъ народнитѣ средства въ чужди държави

София, 15.X. 1925.